

WIELOKULTUROWOŚĆ SZCZECINA W SPUŚCIZNIE CMENTARNEJ A ZAGADNIENIA WSPÓŁCZESNE

Halina Petryszyn¹, Aleksandra Pilarczyk²

¹Katedra Projektowania Krajobrazu, Akademia Rolnicza w Szczecinie
Agricultural University of Szczecin

Katedra Design'u i Podstaw Architektury, Uniwersytet Państwowy „Politechnika Lwowska”, Ukraina
Lviv University of Technology, Ukraine

²Katedra Projektowania Krajobrazu, Akademia Rolnicza w Szczecinie
Agricultural University of Szczecin

Streszczenie. Zawila historia Szczecina stawia nas przed problemem ustosunkowania się do spuścizny pozostawionej współczesnym przez dawnych mieszkańców w formie licznych cmentarzy i innych obiektów sakralnych. Dziś większość szczecińskich cmentarzy zaadaptowano na parki i zieleńce. Docenia się rolę terenów zieleni, którymi się stały, ich wpływ na kształtowanie się przestrzeni miejskiej, choć nie zawsze szanuje się znaczenie cmentarza jako świadectwa zaistnienia danej kultury. Widać to poprzez zaniedbania i dewastację takich elementów, jak kaplice czy płyty i pomniki cmentarne. Jednak zauważamy również liczne pozytywne przykłady, jak przywracanie funkcji sakralnej kaplicom lub ich nowe świeckie zagospodarowanie niekolidujące z dawną funkcją, zakładanie lapidariów czy tablic pamiątkowo-informacyjnych.

Słowa kluczowe: cmentarz, kaplica, wielokulturowość, sacrum, ochrona i konserwacja, Szczecin

WSTĘP

Burzliwa historia Szczecina wiąże się z wielokrotną zmianą jego przynależności państwowej. Od wieków Szczecin zamieszkiwały różne narodowości o różnym wyznaniu: Niemcy, Polacy, Żydzi, Francuzi, Szwedzi, Rosjanie, Ukraińcy i inni. W jednym okresie żyły one równocześnie obok siebie, w innym jedna wypierała drugą. Niezależnie jednak od tego do dziś na tych ziemiach pozostały po nich obiekty sakralne: świątynie i cmentarze – niemi świadkowie bogatej historii Szczecina. Do zadania współczesnych mieszkańców należy podjęcie trudu ich ochrony oraz nadania im nowej tożsamości zarówno w świadomości społecznej, jak i w krajobrazie miasta.

METODY I CELE

Po przestudiowaniu wybranych publikacji, źródeł kartograficznych, dokumentacji archiwalnej, a także rozpoznaniu terenu, na przykładzie kilkunastu dawnych nekropolii szczecińskich podjęto próbę analizy problematyki wielokul-

tuowości cmentarzy Szczecina, ich wpływ na kształtowanie się krajobrazu miasta, oraz problematyki ochrony i współczesnego ich użytkowania.

ROZWÓJ MIASTA DO XIX W.

Słowiański gród wzniesiony około IX w. został w I poł. XII w. zdobyty przez Bolesława Krzywoustego i poddany chrystianizacji [Białecki 1992]. Pierwsze świątynie chrześcijańskie zakładano na terenach dawnych cmentarzy słowiańskich. W otoczeniu świątyń niemal zawsze powstawały niewielkich rozmiarów cmentarze, które zmieniały swój układ wraz ze zwiększającą się liczbą ludności i rozwojem przestrzennym miasta. Tak było w przypadku cmentarza przy kościele św. Piotra i Pawła, uznanego za najstarszy zabytek architektury sakralnej w Szczecinie (rys. 1). Powstał on w 1223 r. poza średniowiecznymi murami w miejscu spalonego drewnianego kościółka (przebudowany na pocz. XV w. i kilkarotnie dewastowany i odnawiany w późniejszym czasie). W połowie XIX w. cmentarz zlikwidowano a na jego miejscu kupiec szczeciński J. C. Voigt ufundował zieleniec miejski, który przekazał miastu [Frankiewicz 2003].

Rys. 1. Kościół św. Piotra i Pawła wraz z cmentarzem, 1724 r. [Frankiewicz 2003 s. 39]

Fig. 1. Church of St. Peter and Paul with cemetery, 1724 [Frankiewicz 2003 s. 39]

Napływająca do Szczecina ludność niemiecka doprowadziła do powstania silnej gminy niemieckiej, która wchłonęła w poł. XIII w. miasto słowiańskie. W 1543 r. zostaje wydana zgoda na wprowadzenie na Pomorzu Zachodnim luteranizmu. W 1630 r. w wyniku wojny trzydziestoletniej Szwedzi zajmują Szczecin i okupują go przez niemal wiek. W 1721 r. Szczecin przejmuje Prusy w następstwie wielkiej wojny północnej i pokoju sztokholmskiego. W latach 1806–1813 miasto znajduje się pod okupacją Francuzów, po czym zostaje odzyskane przez Niemców [Białecki 1992]. Ostatecznie w 1945 r. Szczecin zostaje przyłączony do Polski. Długi i mozolny proces odbudowy miasta po zniszczeniach wojennych rozpoczął się z dużym opóźnieniem około lat 50. XX w., co było powodem dewastacji świadectw poprzedniej kultury w tym cmentarzy i zieleni miejskiej.

CMENTARZE OD XIX W.

Szybki rozwój Szczecina i wzrost liczebny ludności w XIX i na początku XX w., a także wystosowany na początku XIX w. przez władze Prus nakaz likwidacji cmentarzy w obrębie miasta i zakładanie ich poza jego murami oraz zakaz grzebania zmarłych na cmentarzach przykościelnych był głównym czynnikiem powstania w tym okresie bardzo wielu nowych cmentarzy [Frankiewicz 2003]. Zdecydowanie najliczniejszą grupą wyznaniową byli wierni kościoła ewangelicko-augsburskiego (luteranie), do których należała większość cmentarzy – głównie komunalnych lub przykościelnych. Mniejszą grupę stanowiło wyznanie ewangelicko-reformatorskie (kalwini), któremu przeznaczono cmentarz przy ul. Storrady, i wyznanie mojżeszowe, z dwoma cmentarzami przy ul. Kamieńska i przy ul. O. Beyzyma. Nieliczny procent stanowili katolicy [Opęchowski 1999].

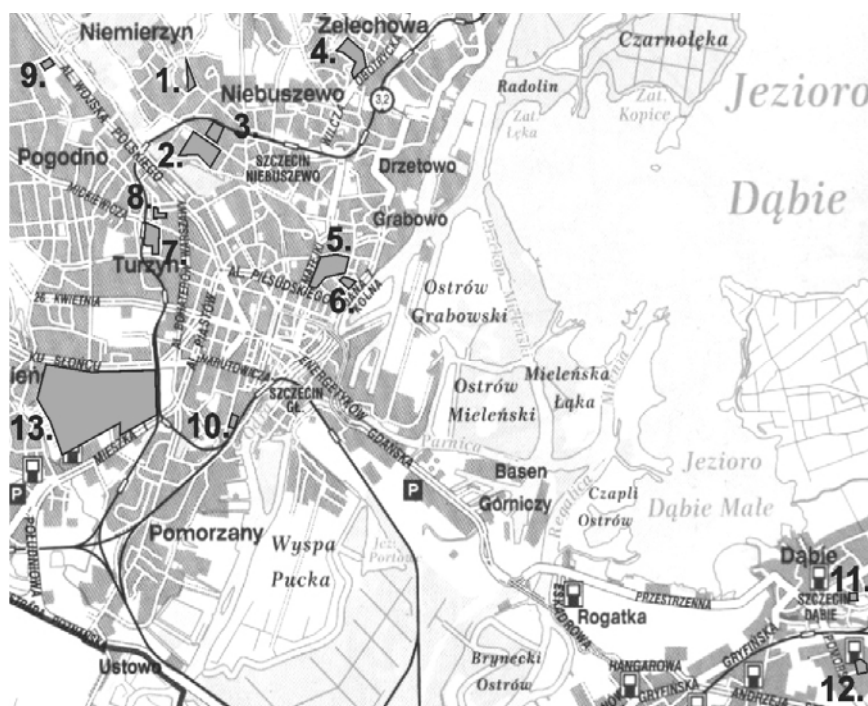
Frankiewicz [2003] zidentyfikował na terenie Szczecina około stu cmentarzy różnej wielkości i okresu. Obecnie kilka cmentarzy jest nadal czynnych, część została zabudowana, większość zaś przeistoczono w parki i zielenie miejskie.

Do najstarszych i największych dawnych cmentarzy na terenie Szczecina o dużej wartości historycznej należą: cmentarz Grabowski, cmentarz w dzielnicy Turzyn, cmentarz Niemierzyński przy ul. Słowackiego, nowy cmentarz wsi Niemierzyn przy ul. Niemierzyńskiej, cmentarz na Górnym Wiku (obecnie Pomorzany), cmentarz Brodowski, a także Cmentarz Centralny w dzielnicy Gumińce. Korzystając z bogatego opracowania szczecińskich nekropolii autorstwa Frankiewicza [2003] pokrótce zostanie tu omówione kilka ważniejszych i cenniejszych cmentarzy Szczecina.

Cmentarz Grabowski (niem. Grabower Friedhof) funkcjonujący obecnie jako Park im. St. Żeromskiego (rys. 2). Założony w 1802 r. poza murami miasta, miał zastąpić zamykane w tym okresie cmentarze przykościelne. Pomimo powiększenia już pod koniec XIX w. cmentarz był przepełniony (co zresztą zdecydowało o budowie nowego Cmentarza Centralnego (niem. Hauptfriedhof

w dzielnicy Gumieńce) i następowała jego powolna likwidacja i przekształcenie w park miejski (niem. Grabower Anlagen) i ogród botaniczny (niem. Botanische Garten). W 1940 r. usunięto pozostałości ogrodzenia i płyt nagrobnych.

Cmentarz w dzielnicy Turzyn (niem. Torneyer Friedhof) – obecny Park im. S. Noakowskiego (rys. 2). Otwarty w 1848 r. jako cmentarz komunalny dawniej wsi Turzyn. W 1895 r. powstała tu neogotycka kaplica zniszczona w czasie II wojny światowej. Cmentarz likwidowano powoli od końca XIX w. i ostatecznie zamknięto w 1928 r.. Po wojnie w latach 60. XX w. teren uprzątnięto i przekształcono w park.

- 1 – cmentarz przy ul. Chopina i Broniewskiego ob. Park im. F. Chopina, 2 – cmentarz Niemierzyński przy ul. Słowackiego ob. Ogród Dendrologiczny im. prof. S. Kownasa, 3 – cmentarz przy ul. Niemierzyńskiej, 4 – cmentarz Brodowski ob. Park Brodowski, 5 – cmentarz Grabowski ob. Park im. St. Żeromskiego, 6 – cmentarz wyznania ewangelicko-reformatorskiego, 7 – cmentarz Turzyński ob. Park im. S. Noakowskiego, 8 – cmentarz żydowski przy ul. Kamińskiej, 9 – cmentarz żołnierzy francuskich przy ul. Litewskiej, 10 – cmentarz przy ul. Potulickiej 53 ob. pętla tramwajowa, 11 – cmentarz żydowski przy ul. Kamińskiej, 12 – cmentarz wojskowy przy ul. Pomorskiej, 13 – cmentarz Centralny na dzielnicy Gumieńce

Rys. 2. Plan Szczecina wraz z cmentarzami o których wspomniano w referacie

Fig. 2. Plan of Szczecin with cemetery reminders in work

[Źródło – Source: Wykonano na planie Szczecina z Atlas miasta Szczecin. Copernicus, Warszawa, 2003]

Cmentarz Niemierzyński (niem. Nemitzer Friedhof) – obecnie Ogród Dendrologiczny im. prof. S. Kownasa. Cmentarz należący do wsi Niemierzyn powstał w 1868 r. i powiększono go w 1905 r. (rys. 2). Na cmentarzu znajdowała

się kaplica cmentarna, która nie przetrwała do naszych czasów. Cmentarz działał jeszcze w trakcie II wojny światowej, gdzie chowano zabitych w trakcie nalotów na Szczecin, a zamknięto go około 1946 r. W latach 1974–1975 cmentarz przekształcono w ogród dendrologiczny.

Cmentarz przy ul. Niemierzyńskiej obok szkoły, zwany Nowym Cmentarzem Grabowskim (niem. Nemitzer Friedhof II lub Neuer Grabower Friedhof), był cmentarzem wiejskim utworzonym około 1820 r. (rys. 2). Zmieniał on swoją powierzchnię między innymi w związku z budową w jego sąsiedztwie szkół. Cmentarz zamknięto po wojnie, a w 1980 r. przekształcono w park.

Cmentarz na Górnym Wiku – dzisiejsza dzielnica Pomorzany (niem. Oberwieker Friedhof) przy ul. Potulickiej 53 – obecnie pętla tramwajowa (rys. 2). Założony poza murami miasta około 1300 r.. W 1767 r. założono na tym miejscu nowy cmentarz, a w 1861 r. powstała tu kaplica. Cmentarz zmieniał swoją powierzchnię – powiększano go i znów pomniejszano. Około 1880 r. cmentarz zamknięto, w 1925 r. rozebrano starą drewnianą kaplicę, a cztery lata później postawiono mały murowany kościół ewangelicki. Kościół i cmentarz zniszczono w czasie nalotów w 1944 r.

Cmentarz Brodowski (niem. Brodower Friedhof) – współcześnie Park Brodowski. To cmentarz komunalny wyznania ewangelicko-augsburskiego założony z kilku mniejszych cmentarzy powstałych w różnym okresie, a widoczny już na planach miasta z 1870 r. (rys. 2). W 1911 r. powstała tu kaplica cmentarna, która po przebudowie po II wojnie światowej służy jako kościół wyznania rzymskokatolickiego, sam zaś cmentarz przekształcono w latach 70. XX w. w park.

Cmentarz Centralny w dzielnicy Gumieńce (niem. Hauptfriedhof) (rys. 2) jest największym cmentarzem w Polsce i trzecim co do wielkości w Europie. Otwarty na początku XX w. miał być odpowiedzią na nagły problem braku miejsc pochówku dla mieszkańców Szczecina. Przepiękny cmentarz o charakterze parkowym był bardzo nowoczesny w swoim założeniu. Na początku głównej osi kompozycyjnej będącej jednocześnie aleją widokową stała kaplica główna. Już w latach 20. XX w. cmentarz rozszerzono o nową część zachodnią, w której w 1929 r. powstała druga kaplica, zniszczona podczas II wojny i rozebrana w latach 80. Kaplica główna przetrwała wojnę, lecz nieużytkowana popadła w ruinę. Zniszczona częściowo w pożarze w 1981 r. została odnowiona i oddana do użytku w 1995 r. Sam zabytkowy cmentarz, choć uległ pewnym zniszczeniom, to w przeciwieństwie do większości dawnych cmentarzy w Szczecinie, przetrwał do dziś niemal w niezmienionej formie [Słomiński 2005].

Choć minęło przeszło sześćdziesiąt lat przynależności Szczecina do Polski, nadal nie stworzono tu nowoczesnego cmentarza, który rozwiązałby wciąż powracający problem braku miejsc grzebalnych, nadal korzysta się z zabytkowego Cmentarza Centralnego, poszerzając jego granice.

Cmentarze innych wyznań niż ewangelicko-augsburskie na terenie Szczecina były nieliczne. Istniał jeden cmentarz wyznania ewangelicko-reformatorskiego: **cmentarz francuskiego kościoła reformatorskiego** (niem. Reformierter Kir-

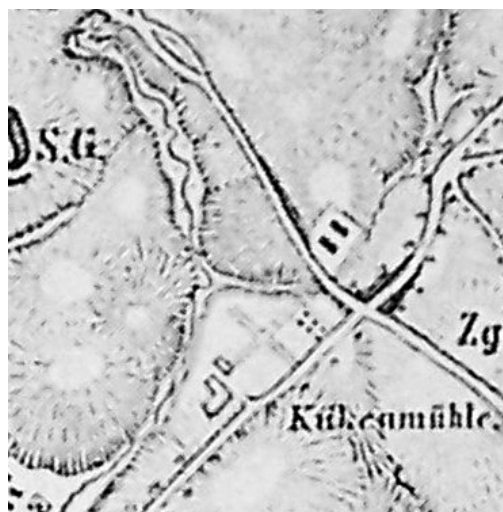
chof) przy ul. Storrady (rys. 2). Został założony w 1721 r. dla **mniejszości francuskiej** - protestantów (hugenotów), których sprowadził do Szczecina w latach 20. i 30. XVIII w. król pruski Fryderyk Wilhelm I, w celu pomocy przy odbudowie zrujnowanego wojnami miasta. W latach 30. XX w. powstała tu kaplica, zniszczona w czasie nalotów w latach 1943–1944. Teren ten obecnie stanowi całość z Parkiem Żeromskiego [Frankiewicz 2003].

Istniały również **cmentarze wojskowe**, na których znaleźli miejsce spoczynku **jeńcy wojenni**: francuscy, rosyjscy czy polscy. W II poł. XIX w. przy ul. Pomorskiej w dzielnicy Dąbie założono na terenie poligonu wojskowy cmentarz honorowy (rys. 2). Pochowano tu w osobnych kwaterach jeńców francuskich oraz rosyjskich wraz z polskimi. W latach 70. XX w. na terenie cmentarza powstały zakłady mięsne. Innym przykładem jest cmentarz żołnierzy francuskich (niem. Französischer Friedhof) założony w 1870 r. przy ul. Litewskiej na poligonie w dzielnicy Krzekowo, gdzie grzebano francuskich jeńców wojennych wojny francusko-pruskiej (rys. 2). Jeńców i poległych w wojnach innych narodowości chowano również na cmentarzach komunalnych [Opęchowski 1999].

Z racji stosunkowo niewielkiej liczby ludności żydowskiej w Szczecinie **cmentarzy wyznania mojżeszowego** było niewiele i nie zajmowały one dużej powierzchni. Był to niewielki **cmentarz żydowski przy ul. Kamieńskiej** (w dzielnicy Dąbie na prawobrzeżu), którego data założenia nie jest znana i który został zabudowany w okresie międzywojennym (rys. 2). Większy **cmentarz żydowski** (niem. Jüdischer Friedhof) znajdował się przy ul. Ojca Beyzyma w dzielnicy Pogodno (rys. 2). Założono go w 1821 r. dla rozrastającej się gminy żydowskiej, a teren cmentarza powiększano kilkakrotnie. W 1938 r. hitlerowcy zdewastowali cmentarz, paląc w tym samym czasie synagogę znajdującą się przy ul. Dworcowej. Ostatecznie cmentarz zamknięto w 1962 r., a w 1988 r. ustawiono tu pomnik mający przypominać o istnieniu cmentarza [Frankiewicz 2003]. Również na Cmentarzu Centralnym znajduje się kwatera nr 62 przeznaczona dla zmarłych wyznania mojżeszowego.

Przykład rozwoju przestrzennego cmentarza na terenie Szczecina oraz współczesna problematyka konserwacji i użytkowania terenów pocmentarnych oraz budowli z nimi związanych prześlędzona została na przykładzie cmentarza przy ulicy F. Chopina i W. Broniewskiego w dzielnicy Niemierzyn (rys. 2). Cmentarz związany był z powstaniem w dzielnicy Niemierzyn (niem. Nemitz) Zespołów Kukułczy Młyn (niem. Kückenmühler Anstalten) zajmujących się opieką nad niedorozwiniętymi i chorymi psychicznie (rys. 4) [Nowakowski 2000].

Przypuszcza się, że cmentarz początkowo miał bardzo niewielkie rozmiary i zlokalizowany był przy ul. W. Broniewskiego (widoczny na planie z 1875 r.) (rys. 3 i 5).

Rys. 3. Cmentarz w okolicy wsi Niemierzyn 1874–1875 [źródło: Stelmach 1996, plan Szczecina z lat 1874–1875]

Fig. 3. Cemetery near Niemierzyn (1874–1875) [source: Stelmach 1996, map of Szczecin 1874–1875]

Rys. 4. Cmentarz przy Zespole Kukulczy Młyn – 1936 [źródło: Stelmach 1996, plan Szczecina z 1936 r.]

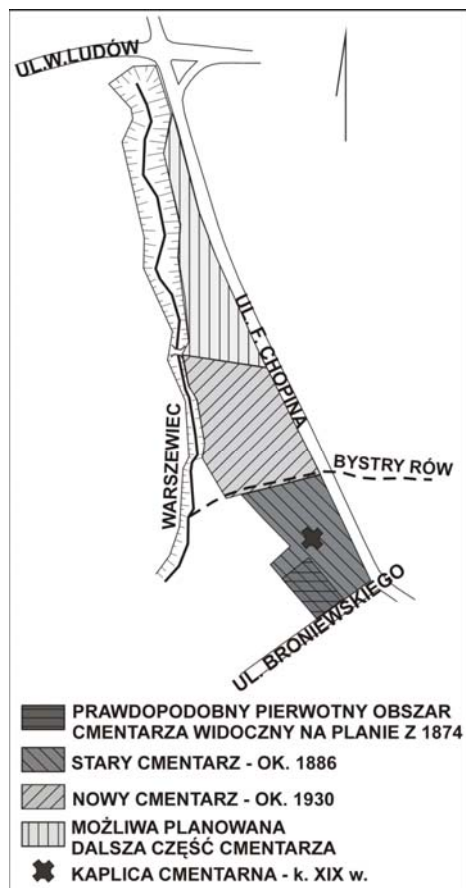
Fig. 4. Cemetery by "Kukulczy Młyn" complex (1936) [source: Stelmach 1996, map of Szczecin 1936]

Około 1886 r. granice cmentarza sięgnęły ul. F. Chopina od wschodu, a od północy Bystrego Rowu (dopływ strumienia Warszewiec, dziś prawdopodobnie skanalizowany) (rys. 5). Obszar ten o powierzchni ok. 0,5 ha w późniejszym czasie nazywano starym cmentarzem (niem. Alter Friedhof) [analiza planów ze

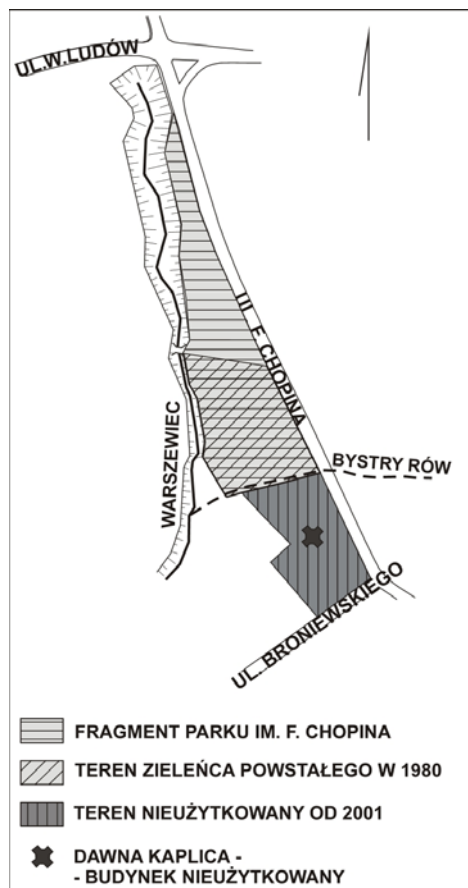
Stelmach 1996]. Cmentarz od strony ulicy F. Chopina ogrodzono murem z cegły, a w latach 70–80. XIX w. powstała tu neoromańska **kaplica cmentarna** na planie krzyża greckiego. Ściany kaplicy wymurowano z cegły ceramicznej i nieotynkowano, cokół z kamienia łamanego. Cztery dwuspadowe dachy oraz kopułowy dach w części środkowej pokryto ocynkowaną blachą (rys. 7). [Nowakowski 2002].

Dalszy rozwój cmentarza nastąpił w kierunku północnym wzdłuż ul. Chopina (rys. 5). Nowa część cmentarza (niem. Neuer Friedhof) o powierzchni ok. 1 ha powstała około lat 30. XX w.

Z analizy planów miasta i okolic oraz innych źródeł wynika, że teren cmentarza kończył się na wyżej opisanej nowej części, jednakże na północ od tej granicy, na terenieciągającym się w klinie pomiędzy dolinką Warszawca a ulicą Chopina istnieją kilkurzędowe nasadzenia złożone głównie z lip, charakterystyczne dla cmentarzy (rys. 5).

Rys. 5. Rozwój przestrzenny cmentarza
Fig. 5. Development of the cemetery

Rys. 6. Współczesne użytkowanie dawnego cmentarza
Fig. 6. Modern use of old cemetery

Pozwala to przypuszczać, że teren dawnego cmentarza sięgał dalej lub że było w planie jego dalsze powiększenie w kierunku północnym.

Cmentarz pełnił swoją funkcję do wybuchu II wojny światowej, a następnie został zamknięty. Stara część cmentarza przeszła na własność Pomorskiej Akademii Medycznej, odgrodzono ją od nowej części, a kaplicę przekształcono w służące przez kilkadziesiąt lat prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej (rys. 6) [Białecki 1999].

Rys. 7. Kaplica cmentarna dawniej [Frankiewicz 2003 s. 224]

Fig. 7. Cemetery chapel at an earlier time [Frankiewicz 2003 s. 224]

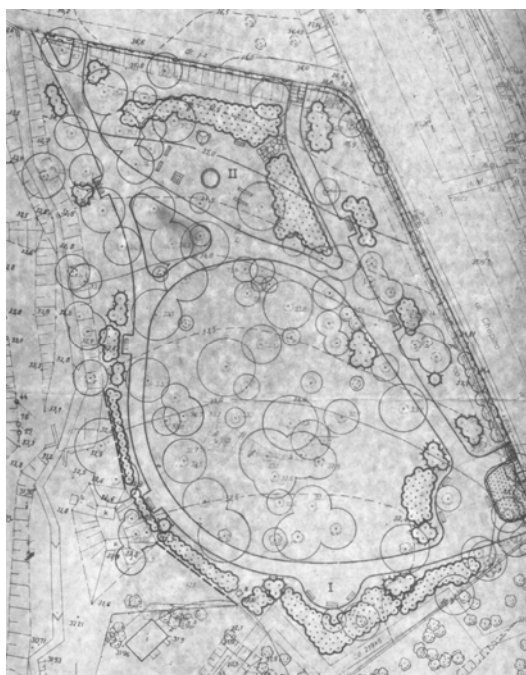

Rys. 8. Współczesny stan kaplicy (fot. A. Pilarczyk)

Fig. 8. Cemetery chapel today (photo A. Pilarczyk)

Na terenie dawnego cmentarza nie stwierdzono zachowanych **plyt i pomników**, jedynie w starej części znajdowano wkopane w ziemię betonowe ławy. Usunięcie płyt i pomników nastąpiło prawdopodobnie w latach 70 i 80. Nie przeprowadzono ekshumacji. Nieznany jest także układ dróg cmentarza, którego nie zaznaczano na planach Szczecina.

W 1980 r. podjęto decyzję o stworzenia na nowej części dawnego cmentarza **zieleńca** (rys. 6 i 9) służącego mieszkańcom powstającego w pobliżu osiedla Arkońskie. Autorem projektu zieleńca realizowanego w 1981 r. był inż. Witold Andrzejewski. Projekt uwzględniał funkcje spacerowe i wypoczynkowe terenu. Stworzono tu niewielki plac zabaw dla dzieci. Rzeźba terenu pozostała bez większych zmian. W okresie tym rozebrano część muru grodzącego nową część cmentarza od ulicy Chopina, a także doprowadzono do porządku północy skrawek terenu znajdujący się w klinie pomiędzy Warszawcem a ulicą Chopina (dokumentacja ZUK w Szczecinie).

Rys. 9. Projekt zieleńca – autor Witold Andrzejewski (1981)

Fig. 9. Project of the green in 1981 by Witold Andrzejewski

(Źródło – Source: Archiwum ZUK w Szczecinie)

Około lat 90. ub. w. cały fragment zieleńca zlokalizowanego wzdłuż ulicy Chopina wraz z terenem zieleni leśnej po zachodniej stronie Warszawca określono wspólną nazwą Parku im. F. Chopina (rys. 6).

Teren starej części cmentarza wraz z kaplicą jest od kilku lat nieużytkowany (rys. 8). Pojawił się plan wydzierżawienia dawnej kaplicy zakładowi pogrzebowemu, projekt nie doszedł do skutku. Również idea zagospodarowania terenu z kaplicą na ośrodek kultury dla dzielnicy Arkońskie – Niemierzyn z galerią nie wzbudził zainteresowania Rady Osiedla. Ostatnio pojawiła się koncepcja ze strony okolicznej parafii św. Kazimierza zaadaptowania budynku na kaplicę adoracyjną.

Pomimo wielu pomysłów na adaptację do nowej funkcji kaplica nadal niszczeje, przyczyną może być między innymi dawniejszy sposób jej użytkowania jako prosektorium.

WNIOSKI

W trakcie badania historii różnych cmentarzy Szczecina zauważalne są pewne tendencje.

Wraz z rozrastaniem się samego miasta także cmentarze zmieniały swoje granice, głównie dzięki powiększaniu ich terenu. Ich obszar cmentarzy był różnej wielkości. Cmentarze komunalne zajmowały większą powierzchnię, niewielkie rozmiary miały z zasady cmentarze podmiejskich wsi, które w trakcie poszerzania granic miasta znalazły się w jego obrębie. Zaniedbane i nieużytkowane często porządkowano i przekształcano w zieleńce.

Jednocześnie ze wzniesieniem kaplic lub kościołów wzrastało ich znaczenie sakralne w skali całego obszaru miejskiego.

Począwszy od śródmiejskich na pocz. XIX w. i peryferyjnych po II wojnie światowej, większość cmentarzy przekształcono w miejskie tereny zieleni, choć niektóre, głównie mniejsze i na obrzeżach miasta zabudowano. Sanacja miast doprowadziła do zmniejszenia lub całkowitego zatracenia znaczenia sakralnego. Zieleń pocmentarna jest wartościowa pod względem dendrologicznej różnorodności i wieku. Pod względem planistycznym tworzy piękne aleje, krzyżujące się osie, wyodrębnione place i kwatery, służąc podstawą dla współczesnych opracowań założeń parkowych [Stachak 2000].

Tereny dawnych cmentarzy mają istotny wpływ na ukształtowanie się krajobrazu Szczecina, chronione przed zabudowaniem są zielonymi płucami w tkance miejskiej, przyczyniając się do nadania mu miana „zielonego miasta”.

W trakcie tworzenia parków czy zieleńców przeważnie likwidowano ogrodzenie cmentarne, miało to na celu otwarcie tej przestrzeni na miasta i mieszkańców. Dziś cmentarze zatraciły swoją rolę świadectwa wielokulturowości miasta. Płyty grobowe usuwano z cmentarzy, używając ich do budowy nowych ogrodzeń czy murków (przy Niemierzynskiej, przy kościele św. St. Kostki na dawnym Grabowie itp.). Obserwuje się, że parafie w małych miastach Pomorza tworzą przy kościołach lapidaria złożone z płyt i pomników zebranych nieraz z całego powiatu (np. Darłowo), w Szczecinie dostrzegamy tylko pojedynczy

taki przykład, a lapidarium z prawdziwego zdarzenia wciąż jest w trakcie budowy i ma powstać na Cmentarzu Centralnym w miejscu dawnego Gaju Urnowego.

Różne losy spotykały kaplice cmentarne na terenie Szczecina. Większość z nich centralnych nie dotrwało do naszych czasów. Wiele zostało zniszczonych w okresie II wojny światowej lub nieużytkowane i nieremontowane popadły w ruinę i zostały rozebrane. Pozytywnym przykładem jest natomiast odbudowa kaplicy Cmentarza Centralnego zniszczona w pożarze, która dziś pełni swoją dawną funkcję. Niektóre kaplice przebudowano i przeznaczono na kościół (jak kaplica na cmentarzu Brodowskim), inne wyremontowano i pełnią dziś inne funkcje: na przykład neoklasycystyczna kaplica na terenie dawnego zespołu szpitalnego siostr diakonisek przy ul. Wawrzyniaka, zaadaptowana współcześnie na pracownię architektoniczną. Często nie ma pomysłu lub środków na przystosowanie dawnych kaplic do pełnienia nowej funkcji, co w głównej mierze przyczynia się do ich niszczenia. Odbudowane lub odrestaurowane służą dziś często jako kościoły lub kaplice, przywracana jest im więc funkcja sakralna i takich rozwiązań się szuka (jak w przypadku kaplicy na cmentarzu Zespołu Kukułczy Młyn, gdzie planuje się stworzyć kaplice adoracji), rzadziej użytkuje się je w celach świeckich. Taki stan rzeczy może wiązać się ze wzrostem świadomości społecznej i poszanowania kultury i historii.

Wymienione cmentarze to tylko kilka z wielkiej liczby mniejszych i większych założeń dawnych cmentarzy Szczecina o różnej genezie. Jednak już choćby na ich przykładzie widać, że najczęstszym sposobem zagospodarowywania terenów pocmentarnych było tworzenie terenów zieleni, urozmaicając przestrzeń miejską i jednocześnie chroniąc w ten sposób cmentarze jako miejsca szczególne w życiu, religii i historii wszystkich narodów a także chroniąc wartości przyrodnicze oraz kulturowe.

PIŚMIENNICTWO

- Bialecki T. (red.), 1999. Encyklopedia Szczecina. T. I. Uniwersytet Szczeciński Instytut Historii Pomorza Zachodniego, Szczecin.
- Bialecki T., 1992. Historia Szczecina. Zarys dziejów miasta od czasów najdawniejszych do 1980 r. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Frankiewicz B., 2003. Szczecińskie cmentarze. Towarzystwo Przyjaciół Szczecina, Szczecin.
- Grecki H., 1996. Karta ewidencyjna cmentarza przy ul. Chopina i Broniewskiego. Archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.
- Kozińska B., 1993. Szczecin na dawnej fotografii. Szczecińskie Towarzystwo Kultury, Szczecin.
- Nowakowski C., 2000. Karta zbiorcza zespołu opiekuńczego Kückenmühler. Archiwum WKZ w Szczecinie.
- Nowakowski C., 2002. Karta ewidencyjna kaplicy. Archiwum WKZ w Szczecinie.
- Opęchowski M., 1999. Cmentarze Szczecina – problemy ochrony konserwatorskiej. [w:] Kultura i sztuka Szczecina w l. 1800-1945. Seminarium SHS w 1998 r., Szczecin

- Pilarczyk A., 2006. Projekt zagospodarowania Parku im. F. Chopina w dzielnicy Niemierzyn w Szczecinie, praca magisterska AR, promotor prof. H. Petryszyn, Szczecin.
- Słomiński M. (red.), 2005. Cmentarz Centralny w Szczecinie. Ogromny park pochował umarłych.... Kadruk, Szczecin.
- Stachak A. (red.), 2000. Zieleń Szczecina. Ilustrowany przewodnik dendrologiczny. Zima, wiosna, lato, jesień w 450 fotografiach. Oficyna InPlus, Szczecin.
- Stelmach M., 1996. Przestrzenny rozwój Szczecina w dziełach kartograficznych XVII–XX w. ze zbiorów Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin.
- Dokumentacja archiwalna Zakładu Usług Komunalnych w Szczecinie
- Atlas miasta – Szczecin. Copernicus, Warszawa, 2003.

CEMETERY AS A MULTICULTURAL INHERITANCE IN SZCZECIN – MODERN PROBLEMS OF PRESERVATION AND CONSERVATION

Abstract: Szczecin's complicated history places us in front of a problem of taking a stance on the heritage left by previous townsfolk in the form of numerous cemeteries and other sacral facilities. Today, most cemeteries in Szczecin have been converted into parks and greens. Appreciated is the role of this terrain and its impact on forming the shape of the city, though seldom is it respected that a cemetery is proof of a culture's existence. It is observed in allowing the vandalizing of such elements as chapels, tombstones and memorials. However, we may notice the increase in positive examples, such as: the reinstatement of religious functions in chapels or new, secular functions not colliding with the previous ones, as well as placing gravestone collections and plates of a commemorative and informative kind.

Key words: cemetery, chapel, multicultural, sacred, preservation, Szczecin